

Boli trojjazyčníci heretikmi? Z galérie cyrilometodských omylov (Prvá časť)

Lucia Laudoniu

4. júla 2024 ✝ Cirkev História

Jazyk – Božie dielo – je obrazom synergie Najsvätejšej Trojice. Nehmotná myšlienka materializovaná v ľudských slovách pripomína stvoriteľskú činnosť Boha Otca *ex nihilo*. Vyrieknutá fonéma rozpráva o Bohu Synovi, ktorý je zjavené *Verbum Patris*. Zapísaná graféma dosvedčuje silu Ducha Svätého, ktorý inšpiroval svätopiscov, aby sa chopili brka, a do srdc kresťanov zapisuje modlitby.

Múry byzantských chrámov sa na bohoslužbe Veľkého povečeria otriasajú spevom *S nami Boh*. Antológia latinských modlitieb *Rugăciuni și psalmi în limba latină pentru elevii și studenți teologi (Modlitby a žalmy v latinskom jazyku pre elévov a študentov – teológov)*, ktorú pre potreby rumunských teologických inštitútov a seminárov zostavil Gheorghe Badea, prináša tento *versiculus* v podobe:

„*Nobiscum Deus, intelligite, populi, et humi procumbite, quia nobiscum Deus.*“

„S nami Boh, vnímajte (rozumejte) národy, lebo s nami je Boh.“

Národ v jazyku, jazyk v národe

Podstatou tohto spevu, ktorý vychádza z myšlienok proroka Izaiáša, je kontrast medzi orthodoxyiou kresťanov a kakodoxyiou pohanov. Svätý Augustín by povedal, že *civitas Dei* pozýva *civitatem terrenam* napiť sa z prameňov pravého poznania. Tento proces nemôže existovať bez pokánia.

Ježiš Kristus, Učiteľ a Darca pravého poznania.

Zdroj: needpix.com

Preklad Gheorghe Badeu pracuje s tvarom *populi*. Treba brať do úvahy, že pre rumunského čitateľa je latinský základ rumunského podstatného mena *popor* ľahko zapamätateľný. Variant dostupný vo vatikánskom vestníku *Acta Apostolicae Sedis* (Annus XXXVI., vol. XI.) však dáva prednosť plurálu *gentes*.

Singulár *gens* a príslušné adjektívum *gentilis* sa v cirkevnej latinčine tradične aplikuje na pohanské národy, ktorým ešte nezasvietilo svetlo viery (cf. názov diela svätého Tomáša Akvinského *Summa contra gentiles*).

V prostredí *Slavia byzantina* sa na mieste latinského *populi*, resp. *gentes*, spieva „jazyky“: „С нами Бог, разумейте языцы.“ V mojich prekladoch tejto časti byzantského oficiála do latinského jazyka som preto použila spojenie „*intellegite, linguae*“, ktoré doslovne nasleduje špecifiká grécko-slovanského modelu.

Kladú byzantské liturgické texty znamienko rovnosti medzi jazyk a národ? Napísať čosi také je síce zjednodušené, ale nie celkom nepresné. Etnológovia radi polemizujú, či je jazyk „dieťaťom“ integrálnej komunity alebo naopak, či komunita dáva zrod jazyku ako svojmu kľúčovému sebaidentifikačnému faktoru. Hymnus *Nobiscum Deus* treba čítať predovšetkým optikou teológie. Týka sa to aj termínu jazyk, ktorý má hneď niekoľko teologických charakteristík.

V súvislosti s cyrilometodskou misiou nám rezonuje v pamäti pejoratívny termín trojjazyčníci. Koncept sakrálneho trilingvizmu (a s ním spojené presvedčenie, že posvätné obrady sa smú celebrowať výlučne v gréckom, latinskom či hebrejskom, prípadne v aramejskom jazyku) má pre nekritických adorátorov kultúrneho odkazu solúnskych bratov trpkú príchuť. Je trojjazyčnosť duchovnou aberáciou, ako sa dodnes traduje u antipápežsky naladených pravoslávnych Slovanov, alebo je to (stále nedocenené) patristické dedičstvo, ktoré treba zbaviť nánosov nesprávnej interpretácie?

***Linguae sapientipotentis* - „múdroносné“ jazyky**

Trojjazyčnosť – neologizmus prítomný v byzantsko-slovanskej hagiografickej literatúre – má viacero sémantických nuáns. *Sensu lato* ho môžeme preložiť aj ako trojnásobné pohanstvo, „trojpoohanstvo“. Spev *S nami Boh*, ktorý sme predstavili vyššie, je dôkazom splynutia lexém jazyk a národ, osobitne pohanský národ (*gens*). Medzi jazykom a jeho nositeľom totiž vzniká úzke duchovné puto.

Stručne a jasne, nie je „trojjazyčník“ ako „trojjazyčník“. Každý, kto si z jazyka (akéhokoľvek – teda aj toho vernakulárneho, ľudového) robí „nad-katolícku“ modlu, zaslúži si označenie trojnásobný pohan. Kto sa však drží patristickej exegézy *tres linguae sacrae*, vie, že liturgický jazyk, vyhradený teolatrii, je služobníkom Stvoriteľa a nie je modlou. V čom však spočíva patristická koncepcia trilingvizmu?

Svätý Izidor Sevillský, stále nedocenený filozof jazyka.

Zdroj: A. Currell / flickr.com

Ihor Ševčenko našiel koreň cirkevného trilingvizmu v odkaze všestranne učeného muža a veľkého svätca Izidora Sevillského. Ševčenkovu štúdiu *Tri paradoxy cyrilometodskej misie (Three Paradoxes of the Cyrillo-Methodian Mission, 1964)* pozná aj Wikipédia.

„*Tres sunt autem linguae sacrae: Hebraea, Graeca, Latina, quae toto orbe maxime excellent. His enim tribus linguis super crucem Domini a Pilato fuit causa eius scripta.*“

„Existujú teda tri posvätné jazyky: hebrejský, grécky, latinský, ktoré na celom svete najviac vynikajú (sú najvýznamnejšie). Lebo týmito troma jazykmi bola nad Pánovým krížom zapísaná jeho kauza (dôvod jeho odsúdenia).“

Trojica použitých jazykov prozreteľne naznačovala, že Ukrižované Predvečné Slovo nie je „iba“ kráľom Hebrejov, ale vládne nad celým Univerzom. Čo presne znamená *titulus crucis* a prečo tak veľmi pobúrila nasledovníkov Mojžišovho zákona, analyzuje tento článok: <https://christianitas.sk/inri-yhwh/>

Svätý Izidor vychádzal vo svojich *Etymológiách (Etymologiae, liber IX, 3)* aj z predpokladu excelencie (vysokéj teologickej a literárnej kvality) menovaných jazykov. V duchu učenia sevillského polyhistora môžeme triádu posvätných jazykov ozdobiť cicerónovským adjektívom *sapientipotens* – mocná v múdrosti. Bol to predsa Boh, ktorý vložil múdrosť do klasickej lexiky, aby priviedol k Sebe mnohé národy.

Jazyk ako triadologický fenomén

Trojica pôvodných liturgických jazykov má evokovať dokonalosť Svätej Trojice, pretože číslo tri je v kresťanskej matematike a gematrii (pozor, nemýliť si s pohanskou numerológiou!) číslom dokonalosti.

Tres linguae excellentes sú manifestáciou Trojice. Presvätá Trojica sa totiž viditeľne zjavila pomocou troch klasických jazykov, a práve táto skutočnosť im dáva punc excelentnosti.

Boh Otec sa v Starom zákone zjavuje prostredníctvom hebrejskej literárnej tradície, Boha Syna však apoštoli obliekajú do chitónu gréckej alfabety. Vďaka gréckemu filozofickému aparátu (*Logos* svätého Jána) bola nášmu nedokonalému rozumu odhalená anjelom nepochopiteľná bohoľudská Hypostáza.

A čo jazyk Ríma? Poetickú formu starých Kviritov použil Duch Svätý ako misijný a evanjelizačný prostriedok *par excellence*. Latinčina sa stala akoby štetcom, ktorým *Spiritus Paracletus* maľoval michelangelovské plátno všeobecnej Cirkvi.

Myšlienka o troch jazykoch, vyvolených Prozreteľnosťou, sa nezrodila v skriptórii svätého Izidora. Nájdeme ju aj v dielach ďalších Otcov kresťanskej antiky, a to častejšie, než by sme očakávali. Vyhlásime preto našich Otcov – eufemicky povedané – za nemúdrych?

Duchovné aspekty jazyka zaujímali aj svätého Hilaria z Poitiers.

Zdroj: Wolfgang Sauber / commons.wikimedia.org

K otázke *tres linguae sanctae* sa vyjadruje aj svätý Hilarius z Poitiers, a to v spise *Tractatus super psalmos*. Hilarius považuje tieto jazyky za božské nástroje (*instrumenta divina*), ktoré v úplnosti tlmočili svetu Božiu vôľu. Podčiarkujem syntagmu „v úplnosti“.

Iste, svätec nám nechce odkázať, že *voluntas Dei* nemôže byť tlmočená inými fatickými (z latinského deponencia *fateor* – hovorím, „dávam na známosť“) prostriedkami. Svätý Hilarius však učí, že hebrejský, grécky a latinský jazyk sa tešia božskému primátu, a teda nemôžu byť substituované inými jazykmi.

Skúsme to formulovať inak. Klasická gramatika v sekulárnej rovine môže a musí koexistovať s inými jazykovými systémami, aby ich obohacovala a bola im vzorom, avšak, „moderná“ jazyková prax (so všetkými plusmi aj mínusmi tohto termínu) nikdy nedokáže primerane nahradiť grécko-latinskú elokvenciu. Veď keby nebolo fundamentu v podobe klasických jazykov, literatúry európskych národov by zďaleka nemali tolko karátov, nemyslíte?

Keď sa karta obráti

Domnievam sa, že nedôvera časti latinského sveta voči cyrilometodskému experimentu spočívala najmä v obave, že latinčina – *regina linguarum Occidentalium* – bude v oblastiach obývaných Slovanmi potlačená a nahradená novovytvorenou, artificiou cirkevnou staroslovienčinou. K tomu skutočne došlo v krajinách, ktoré po veľkej schizme zostali vo sfére vplyvu pravoslávnej Byzancie.

Týka sa to aj rumunsky hovoriacich území, ktoré museli za svoju latinskú identitu bojovať. Keď vezmeme do úvahy skutočnosť, že moldavské a valašské kniežacie kancelárie viedli v stredoveku obrady a korešpondenciu v balkánskej redakcii cirkevnej slovančiny, rumunský boj *pro Latinitate* bol až do znovuzjednotenia miestnej východnej cirkvi s Rímom utópiou.

Stretla som sa s názorom (ktorému sa v pravoslávnych komunitách na východnom Slovensku veľmi darí), že veľkomoravskí učenici Konštantína a Metoda boli vystavení krutej perzekúcii zo strany franského kléru. Ako to bolo naozaj, môžeme sa sporiť *ad infinitum*.

Je v každom prípade zvláštne, že v záplave spolitizovanej glorifikácie slovanského liturgického diela sa akosi strácajú informácie, ktoré duchovných „architektov“ slovanskej bohoslužby nectia. Kolkí z tých, čo chvália vstup cirkevno-slovanského jazyka k oltáru Božiemu, sú ochotní objektívne prijať fakt, že šíritelia cyrilometodskej liturgie, ktorí našli azyl na Balkáne, vyrezávali stredovekým rumunským kňazom jazyky iba preto, že Rumuni si chceli zachovať latinský jazyk vo východnom obrade a voči slavonizácii zostávali rezistentní? Rumunské pramene o týchto udalostiach nemlčia, tak, ako o nich *sine ira et studio* nemlčí tento článok: <https://christianitas.sk/nezname-kapitoly-z-cirkevnych-dejin-balkanu-druha-cast/>

Solúnski bratia so slovanskou knihou.

Zdroj: ntr23 / flickr.com

Dejiny sú učiteľkou svedomia

Karta sa obrátila. Cyrilometodskí učeníci, kedysi prenasledovaní franskými latinizátormi, sa sami stali prenasledovateľmi... Aj také sú dejiny. *Historia magistra... conscientiae*. Dejiny majú byť učiteľkou nielen života, ale najmä svedomia.

Dovoľte mi preto kacírsku otázku. *Cavete*, pozor – v niektorých možno vyvolá *sfogo*. Taký maličký uragán zúrivosti. *Sfogo*, ako hovorieval veľký taliansky tenor Beniamino Gigli. Je ovocie cyrilometodskej misie skutočne také dokonalé, úžasné, magnificentné a sväté, ako sa nám snažia nahovoriť vysmiati politici (v mitrách aj bez mitier) na národnej púti?

Jeden deň v roku nafukujú krásne slovné balóny o cyrilometodskom dedičstve – a po všetky ostatné dni roka šliapu po kresťanských hodnotách ako po škodnej, áno, ako po drzých pásavkách (ľudovo „mandelinkách“) na zemiakovom poli, ktoré treba za každú cenu zniesť zo sveta, inak zožerú bohatú liberálnu úrodu!

Kam až môže zísť manipulácia s historickými faktami? Keď stranické politbyro v roku 1950 organizovalo neslávne známy Prešovský sobor, ktorý mal pochovať Gréckokatolícku cirkev na smetisko dejín, ideológovia zavesili na tribúnu prešovského Čierneho orla transparent s nápisom „Slovania, bojte sa Ríma! Slová svätého Metoda.“

Dohľadať kedy a kde sa svätý Metod takto vyjadril, to už je práca pre Sherlocka Holmesa. Zostalo o tom smutné svedectvo v podobe dobovej fotografie:

<https://www.facebook.com/100075579410408/photos/457717350090908/>

Pars secunda nášho článku bude venovaná ďalším citáciám Cirkevných Otcov o legitimitě troch posvätných jazykov večnej bohoúcty. Pokiaľ sa latinskí duchovní v slávnej benátskej dišpute o trojjazyčnictve odvolávali na autoritu Otcov, nepochybili. Alebo už *sancta institutio patrum* nie je našim

majákom?

V druhej časti článku sa pokúsime vyvrátiť aj rozšírený mýtus, podľa ktorého bola cirkevná slovančina ľudovým jazykom, „inovatívne“ naštepeným na kmeň liturgie. Dozvieme sa, prečo by sme za prvého christianizátora našich krajín mali považovať aj svätého Ambróza Milánskeho, a či sa geniálny filológ svätý Hieronymus venoval slovanskému písmu.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/boli-trojjazycnici-heretikmi-z-galerie-cyrilometodskych-omylov-prva-cast/>